E. ASESIAD O'R EFFAITH AR Y GYMRAEG

Cymraeg 2050 yw ein strategaeth genedlaethol ar gyfer cynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg i filiwn erbyn 2050.

Mae Llywodraeth Cymru yn gwbl ymrwymedig i'r strategaeth newydd, ac mae'r targed o filiwn o siaradwyr wedi'i gynnwys yn ei Rhaglen Lywodraethu. Mae Cymru lle mae'r Gymraeg yn ffynnu hefyd wedi'i gynnwys yn un o'r saith nod llesiant yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.

Mae gennym hefyd rwymedigaeth statudol i ystyried effaith lawn ein gwaith ar y Gymraeg. Mae hyn yn golygu y dylai unrhyw bolisi gan Lywodraeth Cymru ystyried sut y mae ein polisïau yn effeithio ar yr iaith a'r rheini sy'n ei siarad.

Bydd y Bil yn cyflwyno cyfundrefn diogelwch adeiladau newydd a fydd yn cwmpasu meddiannu adeiladau preswyl amlfeddiannaeth yng Nghymru a'u rheoli'n barhaus.

Mae Tabl 1 yn dangos bod siaradwyr Cymraeg yn llai cyffredin mewn aelwydydd sy'n byw mewn adeiladau sydd o fewn cwmpas y Bil nag ym mhob aelwyd.

Tabl 1. Gallu Cymraeg yn ôl y math o annedd, 2021 [Nodyn 1]

Gallu Cymraeg		Aelwydydd sy'n byw mewn fflatiau, fflatiau deulawr a rhandai	Aelwydydd sy'n byw ym mhob annedd
Gall pob oedolyn yn yr aelwyd siarad Cymraeg	Nifer	12,700	134,000
	Canran	8%	10%
Gall o leiaf un oedolyn yn yr aelwyd, ond nid pob un ohonynt, siarad Cymraeg	Nifer	5,600	139,900
	Canran	3%	10%
Ni all unrhyw oedolyn yn yr aelwyd siarad Cymraeg ond mae o leiaf un plentyn rhwng 3 a 15 oed yn siarad Cymraeg	Nifer	2,200	45,800
	Canran	1%	3%
Ni all unrhyw oedolion na phlant yn yr aelwyd siarad Cymraeg	Nifer	147,900	1,027,400
	Canran	88%	76%

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2021
Create a custom dataset - Y Swyddfa Ystadegau Gwladol

[Nodyn 1] Ffigurau wedi’u talgrynnu i’r 100 agosaf. Mae canrannau wedi'u cyfrifo ar sail ffigurau heb eu talgrynnu.

Mae Tabl 2 yn dangos bod 7 adeilad Categori 1 (sef 4%) wedi'u lleoli mewn ardaloedd awdurdod lleol Cymraeg eu hiaith yn bennaf.

Mae Tabl 3 yn dangos bod 42 o adeiladau Categori 2 (sef 9%) wedi'u lleoli mewn ardaloedd Cymraeg eu hiaith yn bennaf. Mae 6,168 o adeiladau Categori 3 (sef 12%) mewn ardaloedd Cymraeg eu hiaith yn bennaf, yn debyg i'r gyfran o'r boblogaeth ar gyfer yr ardaloedd hynny (14%).

Tabl 2. Adeiladau Categori 1 fesul awdurdod lleol

	Awdurdod Lleol	Adeiladau Categori 1	Poblogaeth
Awdurdodau Lleol Saesneg eu Hiaith yn Bennaf	Caerdydd	99	383,536
	Abertawe	50	246,742
	Casnewydd	7	163,628
	Bro Morgannwg	6	134,733
	Sir y Fflint	3	155,812
	Torfaen	3	93,419
	Wrecsam	2	136,149
	Sir Benfro	1	125,006
	Conwy	1	114,410
	Merthyr Tudful	1	58,593
	Rhondda Cynon Taf	0	241,178
	Caerffili	0	176,437
	Pen-y-bont ar Ogwr	0	146,743
	Castell-nedd Port Talbot	0	142,898
	Powys	0	134,439
	Sir Ddinbych	0	97,156
	Sir Fynwy	0	94,572
	Blaenau Gwent	0	67,356
	Cyfanswm	**173**	**2,712,807**
Awdurdodau Lleol Cymraeg eu Hiaith yn Bennaf[1]	Gwynedd	4	119,173
	Ynys Môn	3	69,291
	Sir Gaerfyrddin	0	190,083
	Ceredigion	0	73,050
	Cyfanswm	**7**	**451,597**
Pob Awdurdod	**Cyfanswm**	**180**	**3,164,404**

Data: Map Data Cymru

StatsCymru: Amcangyfrifon o'r boblogaeth yn ôl awdurdod lleol a blwyddyn, 2023

[1] Mae 'awdurdodau lleol Cymraeg eu hiaith yn bennaf' yn cyfeirio at awdurdodau lleol lle mae o leiaf hanner yr aelwydydd yn gartref i o leiaf un oedolyn neu blentyn sy'n siarad Cymraeg

Tabl 3. Adeiladau Categori 2 a 3 fesul awdurdod lleol

	Awdurdod Lleol	Adeiladau Categori 2	Adeiladau Categori 3	Poblogaeth
Awdurdodau Lleol Saesneg eu Hiaith yn Bennaf	Caerdydd	136	9,671	383,536
	Abertawe	114	4,413	246,742
	Bro Morgannwg	62	2,458	134,733
	Casnewydd	19	3,142	163,628
	Rhondda Cynon Taf	14	3,272	241,178
	Blaenau Gwent	13	902	67,356
	Sir Benfro	12	2,006	125,006
	Castell-nedd Port Talbot	8	2,352	142,898
	Sir Ddinbych	8	1,248	97,156
	Conwy	6	2,846	114,410
	Pen-y-bont ar Ogwr	4	1,725	146,743
	Wrecsam	3	2,316	136,149
	Caerffili	2	2,286	176,437
	Torfaen	2	1,465	93,419
	Sir y Fflint	2	1,160	155,812
	Powys	1	1,847	134,439
	Merthyr Tudful	1	358	58,593
	Sir Fynwy	0	1,195	94,572
	Cyfanswm	**407**	**44,662**	**2,712,807**
Awdurdodau Lleol Cymraeg eu Hiaith yn Bennaf[2]	Sir Gaerfyrddin	28	1,767	190,083
	Ynys Môn	7	919	69,291
	Gwynedd	4	2,025	119,173
	Ceredigion	3	1,457	73,050
	Cyfanswm	**42**	**6,168**	**451,597**
Pob Awdurdod	**Cyfanswm**	**449**	**50,830**	**3,164,404**

Data: Map Data Cymru

Stats Cymru: Amcangyfrifon o'r boblogaeth yn ôl awdurdod lleol a blwyddyn, 2023

[2] Mae 'awdurdodau lleol Cymraeg eu hiaith yn bennaf' yn cyfeirio at awdurdodau lleol lle mae o leiaf hanner yr aelwydydd yn gartref i o leiaf un oedolyn neu blentyn sy'n siarad Cymraeg

Tabl 4. Tai Amlfeddiannaeth fesul awdurdod lleol, 31 Mawrth 2023

	Awdurdod Lleol	Tai amlfeddiannaeth hysbys yn ardal yr awdurdod lleol	Amcangyfrif o'r holl dai amlfeddiannaeth yn ardal yr awdurdod lleol	Poblogaeth
Awdurdodau Lleol Saesneg eu Hiaith yn Bennaf	Caerdydd	6,418	7,000	383,536
	Abertawe	1,863	2,100	246,742
	Conwy	723	850	114,410
	Rhondda Cynon Taf	567	634	241,178
	Pen-y-bont ar Ogwr	512	550	146,743
	Bro Morgannwg	488	520	134,733
	Castell-nedd Port Talbot	444	444	142,898
	Casnewydd	311	416	163,628
	Wrecsam	256	420	136,149
	Powys	223	571	134,439
	Sir Ddinbych	218	1,345	97,156
	Caerffili	145	160	176,437
	Sir Fynwy	73	200	94,572
	Sir Benfro	64	90	125,006
	Merthyr Tudful	50	50	58,593
	Sir y Fflint	46	400	155,812
	Blaenau Gwent	46	68	67,356
	Torfaen	38	60	93,419
	Cyfanswm	**12,485**	**15,878**	**2,712,807**
Awdurdodau Lleol Cymraeg eu Hiaith yn Bennaf[3]	Gwynedd	808	1,000	119,173
	Ceredigion	613	690	73,050
	Sir Gaerfyrddin	434	434	190,083

[3] Mae 'awdurdodau lleol Cymraeg eu hiaith yn bennaf' yn cyfeirio at awdurdodau lleol lle mae o leiaf hanner yr aelwydydd yn gartref i o leiaf un oedolyn neu blentyn sy'n siarad Cymraeg

	Ynys Môn	94	250	69,291
	Cyfanswm	**1,949**	**2,374**	**451,597**
Pob Awdurdod	**Cyfanswm**	**14,434**	**18,252**	**3,164,404**

Data: Stats Cymru – Tai amlfeddiannaeth yn ôl ardal awdurdod lleol, 2022-23

Stats Cymru: Amcangyfrifon o'r boblogaeth yn ôl awdurdod lleol a blwyddyn, 2023

Mae data o Stats Cymru, tabl 4., yn dangos bod 14% o dai amlfeddiannaeth hysbys ac oddeutu 13% o'r holl dai amlfeddiannaeth yng Nghymru mewn awdurdodau lleol Cymraeg eu hiaith yn bennaf. Mae hyn yn debyg iawn i'r gyfran o'r boblogaeth ar gyfer awdurdodau lleol Cymraeg eu hiaith yn bennaf (14%).

Mae data gan y SYG, tabl 5., yn dangos bod 15% o'r holl anheddau ac 14% o dai amlfeddiannaeth mewn awdurdodau lleol Cymraeg eu hiaith yn bennaf.

Mae ffigurau Llywodraeth Cymru ar gyfer tai amlfeddiannaeth yn uwch na ffigurau Cyfrifiad 2021 ar gyfer tai amlfeddiannaeth oherwydd bod diffiniadau gwahanol o dŷ amlfeddiannaeth yn cael ei ddefnyddio. Yn nata Llywodraeth Cymru, caiff tŷ amlfeddiannaeth ei ddiffinio fel "adeilad neu ran o adeilad a feddiannir gan bersonau sy'n ffurfio o leiaf ddwy aelwyd sy'n rhannu o leiaf un amwynder sylfaenol", tra bo'r SYG yn diffinio tŷ amlfeddiannaeth fel "annedd lle mae o leiaf dri thenant nad ydynt yn perthyn i'w gilydd yn rhentu eu cartref oddi wrth landlord preifat".

Tabl 5. Tai Amlfeddiannaeth ac Anheddau nad ydynt yn Dai Amlfeddiannaeth fesul awdurdod lleol

	Awdurdod Lleol	Tai Amlfeddiannaeth	Anheddau
Awdurdodau Lleol Saesneg eu Hiaith yn Bennaf	Caerdydd	3,673	152,266
	Abertawe	1,299	113,162
	Rhondda Cynon Taf	356	110,394
	Casnewydd	108	69,611
	Wrecsam	74	61,182
	Sir y Fflint	63	70,490
	Pen-y-bont ar Ogwr	43	65,509
	Caerffili	39	80,173
	Sir Benfro	31	64,371
	Bro Morgannwg	29	60,580
	Powys	28	66,838
	Torfaen	28	42,728
	Castell-nedd Port Talbot	26	66,378
	Sir Ddinbych	26	50,300
	Conwy	24	57,960
	Sir Fynwy	23	43,434
	Blaenau Gwent	17	32,847
	Merthyr Tudful	6	27,486
	Cyfanswm	**5,893**	**1,235,709**
Awdurdodau Lleol Cymraeg eu Hiaith yn Bennaf[4]	Gwynedd	482	62,739
	Ceredigion	414	36,330
	Sir Gaerfyrddin	77	89,327
	Ynys Môn	25	36,192
	Cyfanswm	**998**	**224,588**
Pob Awdurdod	**Cyfanswm**	**6,891**	**1,460,297**

Ffynhonnell: Y SYG - Number of dwellings that are houses in multiple occupation (HMO)

[4] Mae 'awdurdodau lleol Cymraeg eu hiaith yn bennaf' yn cyfeirio at awdurdodau lleol lle mae o leiaf hanner yr aelwydydd yn gartref i o leiaf un oedolyn neu blentyn sy'n siarad Cymraeg

Er na fydd y Bil yn cael effaith uniongyrchol ar y Gymraeg, bydd yn cefnogi'r canlynol:

- Thema 2: Cynyddu'r defnydd o'r Gymraeg
- Thema 3: Creu amodau ffafriol – Seilwaith a chyd-destun Cymraeg 2050

Bydd y Bil yn cael effaith ar ddeiliad dyletswydd yn y sector cyhoeddus a'r sector preifat, yn ogystal â phreswylwyr. Mae'r cyrff yn y sector cyhoeddus y bydd ein cynigion yn effeithio arnynt oll yn ddarostyngedig i Safonau'r Gymraeg a byddai hyn yn rhoi gofyniad arnynt i hyrwyddo'r Gymraeg a'r defnydd ohoni wrth gyflawni eu dyletswyddau.

Bydd personau atebol yn y sector preifat a deiliaid dyletswydd tai amlfeddiannaeth yn ddarostyngedig i'r un dyletswyddau ond ni fyddant yn ddarostyngedig i'r un Safonau o ran y Gymraeg.

Y bwriad yw y bydd pob awdurdod lleol yn rheoleiddiwr ac yn cael ei adnabod fel yr Awdurdod Diogelwch Adeiladau ar gyfer pob adeilad sydd o fewn y cwmpas yn ei ardal. Bydd Awdurdodau Tân ac Achub yn parhau â'u rôl bresennol fel y rheoleiddiwr ar gyfer materion diogelwch tân. Y bwriad yw i'r gyfundrefn newydd gael ei chymhwyso mewn ffordd mor gyson â phosibl ledled Cymru ac, wrth arfer eu swyddogaethau o dan y gyfundrefn, rhaid i'r Awdurdod Diogelwch Adeiladau a'r Awdurdod Tân ac Achub eu harfer gyda'r nod o:

- sicrhau a chynnal trefniadau atebolrwydd clir ar gyfer rheoli risgiau i ddiogelwch adeiladau mewn adeiladau preswyl amlfeddiannaeth,
- sicrhau y caiff risgiau i ddiogelwch adeiladau mewn adeiladau preswyl amlfeddiannaeth eu rheoli'n effeithiol,
- cefnogi diogelwch preswylwyr adeiladau preswyl amlfeddiannaeth

Bydd y Bil yn sefydlu fframwaith rheoleiddiol ar gyfer adeiladau preswyl amlfeddiannaeth tra byddant wedi'u meddiannu. Bydd y fframwaith hwn yn sicrhau bod y rhai sy'n gyfrifol am gynnal diogelwch preswylwyr a'u hadeiladau yn cydymffurfio â'u dyletswyddau.

1. Bydd y Bil Diogelwch Adeiladau (Cymru) yn diwygio diogelwch adeiladau yng Nghymru yn ystod y cam meddiannu ac yn cwmpasu pob adeiladau preswyl amlfeddiannaeth – hynny yw, adeiladau lle mae dwy annedd neu fwy.

   Bydd y Bil yn sefydlu system reoleiddio gadarn a chydlynol, a fydd yn dwyn y rhai sy'n gyfrifol i gyfrif ac yn sicrhau y caiff gwybodaeth gywir a chyfredol ei chadw am bob adeilad preswyl amlfeddiannaeth sydd o fewn y cwmpas.

   Bydd yn sefydlu llinellau atebolrwydd clir drwy greu rolau a chyfrifoldebau newydd i'r rhai sy'n berchen ar adeiladau sydd o fewn cwmpas y gyfundrefn newydd ac yn eu rheoli. Bydd y diwygiadau yn canolbwyntio ar lais y preswylydd a bydd ymgysylltu â phreswylwyr wrth wraidd y gyfundrefn newydd.

Ni fydd effeithiau andwyol ar gynaliadwyedd cymunedau Cymraeg eu hiaith.

Ni fydd effaith andwyol ar addysg cyfrwng Cymraeg a dysgwyr Cymraeg o bob oed.

Rydym o'r farn y gall y Bil gael rhai effeithiau cadarnhaol ar y Gymraeg gan y bydd rhywfaint o wybodaeth o bosibl ar gael yn Gymraeg.

Bydd y Bil yn rhoi cyfres o ddyletswyddau i Brif Bersonau Atebol / Personau Atebol a bydd ganddynt rolau a chyfrifoldebau penodol o ran rheoli adeiladau a rhannu gwybodaeth â phreswylwyr adeiladau sydd o fewn y cwmpas tra byddant yn eu meddiannu.

Bydd achosion pan mai awdurdod lleol neu landlord cymdeithasol cofrestredig fydd y Prif Berson Atebol ar gyfer adeilad. Yn yr achosion hyn, byddai'r Prif Berson Atebol yn ddarostyngedig i Safonau'r Gymraeg. Ni fyddai Prif Bersonau Atebol a Phersonau Atebol yn y sector preifat yn ddarostyngedig i Safonau'r Gymraeg.

Bydd y Bil yn ei gwneud yn ofynnol i Brif Bersonau Atebol adeiladau Categori 1 gynnal Strategaeth Ymgysylltu â Phreswylwyr er mwyn ymgynghori â phreswylwyr ynghylch penderfyniadau ar ddiogelwch adeiladau sy'n effeithio arnynt. Rydym yn bwriadu pwysleisio yn y canllawiau pa mor bwysig yw hi fod Prif Bersonau Atebol yn teilwra'r Strategaeth Ymgysylltu â Phreswylwyr fel ei bod yn benodol i'r adeilad ac yn ystyried anghenion a dewisiadau'r preswylwyr. Dylai hyn gynnwys ystyried anghenion cyfathrebu gwahanol, gan gynnwys a oes angen gwybodaeth mewn iaith wahanol ar breswylwyr.

O dan y rheoliadau, bydd yn ofynnol i Bersonau Atebol adeiladau Categori 1 a 2 ddarparu gwybodaeth am ddiogelwch adeiladau i breswylwyr mewn ffordd hygyrch a dealladwy. Bydd hyn yn cynnwys rhoi gwybodaeth i breswylwyr ar ffurf sy'n eu galluogi i ddeall cynnwys a nodau'r wybodaeth neu'r ddogfen a roddir, gan gynnwys, pan fo'n rhesymol gwneud hynny, esboniadau o'r iaith dechnegol a ddefnyddir, neu grynodebau mewn iaith glir o ddarpariaethau cymhleth neu dechnegol. Rydym hefyd yn bwriadu pwysleisio yn y canllawiau ei bod yn bwysig bod Personau Atebol yn cyfieithu gwybodaeth am ddiogelwch adeiladau i'r prif ieithoedd a ddefnyddir yn eu hadeilad.

Bydd y rheoliadau yn nodi'r ffordd y gall preswylwyr adeiladau Categori 1 wneud cwynion. Rydym yn disgwyl i'r rheoliadau hyn alluogi preswylwyr i wneud cwynion drwy unrhyw ddull rhesymol ac y caiff ymatebion i gwynion eu darparu i breswylwyr yn ysgrifenedig ac ar ffurf sy'n eu galluogi i ddeall cynnwys yr wybodaeth a roddir.

Ar gyfer cwynion Categori 2 a 3, bydd y rheoliadau yn nodi'r ffordd y gall cwynion perthnasol gael eu gwneud. Rydym yn disgwyl i'r rheoliadau hyn alluogi preswylwyr i wneud cwynion drwy unrhyw ddull rhesymol ac y caiff ymatebion i gwynion eu darparu i'r achwynydd yn ysgrifenedig ac ar ffurf sy'n galluogi'r achwynydd i ddeall cynnwys yr wybodaeth a roddir.

Os gwneir cwyn berthnasol i'r Awdurdod Diogelwch Adeiladau, bydd dyletswydd arno i ymchwilio i'r gŵyn ac ymateb iddi, a byddai'r broses hon yn ddarostyngedig

i Safonau'r Gymraeg. Yn yr un modd, byddai unrhyw gamau gweithredu a gymerwyd gan yr Awdurdod Diogelwch Adeiladau yn ddarostyngedig i'r safonau.

Bydd rhai o'r adeiladau sydd o fewn cwmpas ein cynigion yn cael eu rheoli gan awdurdodau lleol a Landlordiaid Cofrestredig Cymdeithasol, y mae'r ddau ohonynt yn ddarostyngedig i Safonau'r Gymraeg.

Bydd rhai o'r diwygiadau hyn yn cael effaith gadarnhaol uniongyrchol ar siaradwyr Cymraeg a byddant yn elwa ar y llinellau atebolrwydd clir a sefydlir drwy greu rolau a chyfrifoldebau newydd i'r rhai sy'n berchen ar adeiladau sydd o fewn cwmpas y gyfundrefn newydd ac yn eu rheoli. Bydd y diwygiadau yn canolbwyntio ar lais y preswylydd a bydd ymgysylltu â phreswylwyr wrth wraidd y gyfundrefn newydd.

Awdurdodau Tân ac Achub ac awdurdodau lleol sy'n mynd ati i oruchwylio a gorfodi materion diogelwch tân yn unol â'r rheoliadau yng Nghymru ar hyn o bryd. Mae Awdurdodau Tân ac Achub ac awdurdodau lleol yn ddarostyngedig i Safonau'r Gymraeg. Byddai hyn yn ymestyn i'r swyddogaethau a osodir arnynt o dan y Bil.